

The logo for AZ Sint-Lucas Brugge features a green swoosh above the text. The text 'az' is in green, 'sint-lucas' is in blue, and 'BRUGGE' is in a smaller blue font below it.

az sint-lucas
BRUGGE

Informatie voor
patiënten en familie

**Pacemaker,
defibrillator en het
levenseinde**

Wat zijn pacemakers en defibrillatoren?

Een pacemaker is een apparaat dat onderhuids wordt ingeplant om de hartspier te prikkelen indien het hartritme te traag is. Het bestaat uit een batterij en een kleine computer die via geleidingsdraden met het hart verbonden zijn.

Een defibrillator (*Implantable Cardioverter Defibrillator* of ICD) is een apparaat dat net als een pacemaker onder de huid wordt geïmplanteerd en met geleidingsdraden verbonden is met het hart. Een ICD herkent naast trage ook veel te snelle hartritmestoornissen die tot een plotse dood kunnen leiden. De defibrillator probeert die snelle ritmestoornissen te stoppen, eerst door pijnloze prikkels te geven en als dit niet lukt, door een duidelijk voelbare en soms pijnlijke elektrische schok te geven.

Vragen aan het einde van het leven

Met het ouder worden kan het zijn dat de toestand van uw hart slechter wordt, dat u een andere ernstige en zelfs levensbedreigende ziekte krijgt of dat u door bepaalde ingrijpende gebeurtenissen anders tegen het leven aankijkt. Op dat moment is het belangrijk om na te denken over uw behandelingswensen en af te stemmen met uw huisarts en/of cardioloog hoe uw pacemaker- of ICD-behandeling wordt verdergezet.

Wanneer een pacemaker of ICD uitschakelen?

Stoppen van een therapie, zoals het uitschakelen van een pacemaker of ICD, gebeurt omwille van

- een weloverwogen **wens van de patiënt** (of diens wettelijk vertegenwoordiger bij wilsonbekwaamheid) OF
- een **medische beslissing** van uw arts, als u niet meer zal genezen en overlijden op korte termijn wordt verwacht.

Een correct werkende **pacemaker** is ook in een palliatieve en terminale fase belangrijk voor het levenscomfort. De pacemaker uitschakelen kan leiden tot een te traag hartritme zoals vóór de pacemakerimplantatie waardoor uw levenskwaliteit achteruit kan gaan. Een patiënt kan overlijden met een normaal werkende pacemaker omdat de elektrische prikkel die door de pacemaker afgegeven wordt, enkel kan werken als het hartspierweefsel nog in staat is om die prikkel te geleiden en om te zetten in spiercontractie. Als de hartspiercellen verzuren of te weinig zuurstof krijgen, zal de prikkel het hart niet meer kunnen stimuleren en zal het hart stoppen met kloppen ondanks de pacemaker. Een pacemaker wordt doorgaans dan ook niet uitgeschakeld, omdat er geen bewijs is dat een pacemaker het stervensproces zou verlengen.

De schokfunctie van een **defibrillator** daarentegen kan het plots sterven op natuurlijke wijze wel in de weg staan. Tijdens het overlijden kunnen ongewenste, zelfs pijnlijke, elektrische schokken optreden. Ook na het overlijden kan de ICD nog schokken of geluidssignalen afgeven, wat voor de

nabestaanden zeer onaangenaam is. Daarom is het wenselijk om de schokfunctie van een ICD uit te schakelen vóór het stervensproces begint. Dit heeft geen invloed op de pacemakerfunctie die in elke ICD aanwezig is.

Verskil met niet-reanimeren-beleid

Het verzoek van een patiënt om een ICD te deactiveren is soms gekoppeld aan het verzoek om niet gereanimeerd te worden.

Tijdens een reanimatie kan hersenbeschadiging optreden. Nadien wordt u vaak kunstmatig beademd en in slaap gehouden. Met een snelle tussenkomst van een ICD kan een reanimatie omwille van levensbedreigende snelle ritmestoornissen vaak vermeden worden. Het is dus mogelijk dat u een niet-reanimeren beleid wenst en er toch voor kiest om uw ICD (tijdelijk) nog actief te laten.

U bespreekt dit best uitvoerig en herhaaldelijk met uw behandelende cardioloog, uw huisarts en uw familie.

Wilsbeschikking of euthanasie

Wanneer u een wilsbeschikking of euthanasieverzoek opstelt, denk dan samen met uw naasten en uw (huis)arts na over wanneer uw ICD moet gedeactiveerd worden en bespreek dit met uw cardioloog. De medewerkers van het Palliatief Support Team (PST) kunnen u ook helpen bij het opstellen van deze documenten. U kan hen bereiken op T 050 36 57 94 of via pst@stlucas.be.

Hoe vindt deactivatie van een defibrillator plaats?

De instellingen van de ICD worden aangepast met de programmer die voor de technische controles in het ziekenhuis wordt gebruikt. Als patiënt merkt u niets van deze deactivatie. Er is geen risico dat u bij de aanpassing van de instellingen onmiddellijk overlijdt.

Wat betekent dit in de praktijk?

Als u niet meer behandeld kan worden voor een levensbedreigende ziekte, kan uw arts met u bespreken of verdere behandeling van levensbedreigende hartritmestoornissen door ICD-schokken nog gewenst is. In overleg met uw cardioloog kan de ICD uitgeschakeld worden.

U kan als patiënt ook zelf vragen om uw toestel te deactiveren. Als dit een weloverwogen vraag is, zal de arts het verzoek inwilligen.

De uitschakeling gebeurt bij voorkeur in het ziekenhuis waar de controles gewoonlijk plaatsvinden en door een cardioloog die u kent. Best laat u dit doen op een moment waarop u nog mobiel bent en naar het ziekenhuis kan komen. Als u niet meer mobiel bent, neemt uw huisarts best contact op met uw cardioloog om andere opties te bespreken.

Samengevat

Bespreek tijdig met alle betrokkenen uw wens rond pacemaker- of defibrillatorbehandeling op het einde van uw leven.

Tijdige uitschakeling van de shockfunctie van uw ICD

- leidt niet tot onmiddellijk overlijden op het moment van deactivatie;
- zorgt dat geen schokken meer afgegeven worden bij te snelle hartritmestoornissen;
- voorkomt ongewenste schokken tijdens en na het sterven.

Een pacemaker wordt doorgaans niet uitgeschakeld om te trage oncomfortabele hartritmestoes te vermijden.

Voor meer informatie rond het levenseinde verwijzen we u graag naar onze brochure 'Zorg rond het levenseinde' op onze website: <http://www.stlucas.be/media/108884138/zorg-rond-het-levenseinde.pdf>

Ggeïnspireerd op de brochure van de dienst cardiologie van het UZ Leuven

algemeen ziekenhuis **sint-lucas** vzw
sint-lucaslaan 29, 8310 brugge > T 050 36 91 11
info@stlucas.be > www.stlucas.be

